

VEFEYÂT

PROF. DR. ABDÜLKERİM ZEYDÂN (1921-2014)

Dr. Hüseyin ÇİFTÇİ

Iraklı büyük alim Prof. Dr. Abdülkerim Zeydan, Yemen'in Başkenti San'a'da 27.01.2014 Pazartesi günü sabah saat 07.00'de 97 yaşında vefat etti.

Abdülkerim Zeydân, 1921 yılında Bağdat'ta doğdu. Üç yaşında iken babasını kaybetti. Annesinin himayesinde ilkokulu Bağdat'ta bitirdi. Orta öğrenimini tamamladıktan sonra lisans eğitimi almak için Bağdat Üniversitesi Hukuk Fakültesine girdi. Lisans öğreniminin ardından dini eğitim-öğretim programı uygulayan Necibiyye Lisesinin müdürü oldu. Bir süre bu görevini başarı ile sürdürdükten sonra Lisansüstü eğitim için Mısır'a gitti ve Kahire Üniversitesi İslam Hukuku Enstitüsünde yüksek lisansını üstün derece ile bitirdi. Peşinden aynı üniversiteye bağlı Hukuk Fakültesi'nde doktora başladı ve bu süreci de 1962 yılında yüksek şeref payesi ile tamamladı.

Abdülkerim Zeydan, Irak'lı ve Mısır'lı birçok hocadan ders aldı. Emced ez-Zehâvî, Abdülkadir el-Hatip, Necmeddin el-Vaiz, Muhammed Mahmut es-Savvaf, Ali el-Hafif, Muhammed Ebu Zehra, Hasan Me'mûn, Abdülkerim es-Sâ'ika hoca-

larından bazılarıdır.

Abdülkerim Zeydân Bağdat'a döndükten sonra bilimsel faaliyetleri yanında birçok idari görevlerde de bulundu. Bağdat Üniversitesi Hukuk Fakültesinde İlahiyat bölümü başkanlığı; Bağdat Üniversitesi Edebiyat Fakültesi- Dini İlimler Bölümü Başkanlığı; İslami Araştırmalar Fakültesi Dekanlığı bunlardandır.

Bağdat Üniversitesi, Irak tarihinde bir başkasına verilmeyen "özel başarı ödülü" ile kendisini taltif etti.

1992 yılında Ba's rejiminin baskıları sonucu Yemen Sa'na Üniversitesinde öğretim üyesi olarak görev yapmak üzere Irak'tan ayrıldı. Ölünceye kadar adı geçen üniversitede ve sonradan kurulan İmân Üniversitesinde öğretim üyeliğine ve diğer bilimsel faaliyetlerine devam etti.

Vefat edinceye kadar fıkıh alanındaki uluslararası birçok bilimsel kuruluşun üyesi bulunmaktaydı. 1970'lerden itibaren İslam Üniversitesi alimler konseyi üyeliği, Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî'ye bağlı fıkıh akademisi üyeliği, Sa'na İmân Üniversitesi fıkıh akademisi üyeliği bu görevler arasında yer almaktadır.

Eserleri

1. *Ahkâmü'z-zimmiyyîn ve'l-müste'menîn*, Bağdad 1963.
2. *el-Vecîz fî usûlî'l-fıkh*, Beyrut 1985, Ruhi Özcan tarafından *Fıkıh Usulü* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir. İstanbul 1993.
3. *el-Medhal li-dirâseti's-şerî'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1982 (6. bs.), Ali Şafak tarafından *İslam Hukukuna Giriş* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir, İstanbul 1976, 1985.

4. *Usûlü'd-da've*, Beyrut 1987: *İslam'da Davet ve Tebliğ Esasları* adıyla Ruhi Özcan tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir, İstanbul 1979, Hisar Yayınları; diğer bir tercümesi: *İslam Davetçilerine*, trc. Nezir Demircan, Ankara 1977, İkbal Yayınları; başka bir tercümesi: *İslam Davetinin Esasları*, trc. Veli Ulutürk-Mehmet Karabulut, İstanbul 1991, Risale Yayınları.

5. *el-Kuyûdü'l-vârîde 'ale'l-milkiyyeti'l-ferdiyye li'l-maslahati'l-'âmme fiş-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Amman 1986.

6. *el-Kısas ve'd-diyat fiş-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1418/1998.

7. *el-Libâs ve'z-zîne fi'l-İslâm*, Beyrut 1425/2004.

8. *el-Kefâle ve'l-havâle fi'l-fıkhi'l-mukâran*, Bağdad 1975.

9. *el-Müstefâd mine'l-kasası'l-Kur'ânî*, Beyrut 2005.

10. *Nazarât fiş-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1421/2000.

11. *el-Mufasssal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim*, Beyrut 1992-93. Kadın konusundaki bu 11 ciltlik hacimli ansiklopedik eser 1417/ 1997 yılında İslami Araştırmalar dalında "Kral Faysal Uluslararası Ödülü"nü kazanmıştır.

12. *es-Sünenü'l-İlâhiyye fi'l-ümem ve'l-cemâ'a ve'l-efrâd fiş-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Beyrut 1414/1993.

13. *Mecmû'atu buhus fıkhiyye*, Beyrut 1986. Bu koleksiyon içinde şu makaleler vardır:

a. "eş-Şer'i'atü'l-İslâmiyye ve'l-kânûnü'd-devliyyü'l-'âmm," s. 9-85.

b. "Hukûku'l-efrâd fi dâri'l-İslâm," s. 89-138: *İslam Hukukunda Fert ve Devlet: İslam Anayasa Hukuku* adıyla Aksay Öncel tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir, İstanbul, ts. Nizam Yayınevi. Ayrıca Cemal Arzu ve Osman Zeki Soyuyiğit tarafından yapılan iki tercümesi daha vardır.

c. "Hâletü'z-zarûre fiş-şer'i'ati'l-İslâmiyye," s. 139-214: Bu makale Hayreddin Karaman tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve İslam'ın Işığında Günün Meseleleri adlı eseri içinde yayımlanmıştır.

d. "el-Îmân bi'l-kazâ' ve'l-kader ve esaruhâ fi sülûki'l-ferd," s. 215-246.

e. "Eseru'l-kusûd fi't-tasarrufât ve'l-'ukûd," s. 247-270: Bu makale Ali Barakaoğlu tarafından "Akitlerde ve Hukuki İşlemlerde Kasdın Rolü" adıyla tercüme edilmiş ve *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinde* (sy. 3, Kayseri 1986, s. 353-373) yayımlanmıştır.

f. "el-Hilâf fiş-şer'i'ati'l-İslâmiyye," s. 271-302: Bu makale Abdullah Kahraman tarafından "Hilaf İlmi ve İslam Hukukçularının Hukuki İhtilaflarının Sebepleri" adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiş ve *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nde (sy. 3, Sivas 1999, s. 273-290) yayımlanmıştır.

g. “el-Lukata ve ahkâmühâ fiş-şerî’ati’l-İslâmiyye,” s. 303-347.

h. “Ahkâmü’l-lakît fiş-şerî’ati’l-İslâmiyye,” s.349-374.

i. “el-‘Ukûbe fiş-şerî’ati’l-İslâmiyye,” s. 375-424.

15- *Nizâmü’l-kazâ’ fiş-şerî’ati’l-İslâmiyye*, Beyrut 2002.

16- *el-Vecîz fî şerhi’l-kavâ’idi’l-fıkhiyye fiş-şerî’ati’l-İslâmiyye*, Beyrut 2001.

17- *Mevkıfüş-şerî’ati’l-İslâmiyye mine’r-rikk*,

18- *en-Niyyetü’l-mücerrede fiş-şerî’ati’l-İslâmiyye, et-Terbiyetü’l-İslâmiyye* (sy. 10, yıl: 8, Bağdad 1396/1976, s. 10-21) Hasan Güleç tarafından bazı tasarruflarla “İslama Göre Sadece Niyet” adıyla tercüme edilerek *Diyanet Dergisi*’nde yayımlanmıştır (XV/4, Ankara 1976, s. 216-228).

19- *Mesâilü’r-radâ’ fiş-şerî’ati’l-İslâmiyye*,

20- *eş-Şerhu’l-İrâkî li’l-usûli’l-‘işrîn*,

21- *Mûcezü’l-edyân fi’l-Kur’ân*, Beyrut 1418/1998.

22- “ed-Dîmukrâtiyye ve müşâreketü’l-müslim fi’l-intihâbât”, *Mecelletü’l-Mecma’i’l-fikhî el-İslâmî*, yıl: 18, sy. 20, Mekke 1426/2005, s. 24-88.

Prof. Dr. Abdülkerim Zeydan ile ilgili bazı notlar:

Merhum Zeydân ile tanışmam 1968 yılında “el-Kâdiriyye İslam Enstitüsü”nde (6 yıllık ortaokul ve liseyi kapsayan) öğrenime başladığım günlere uzanır. Kendisini sadece derslerde değil özel sohbetleri ve derslerini takip ederek de tanıma fırsatı buldum. O yıllarda Bağdat Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tahsil görmekte olan Türk öğrenciler vardı. Özellikle İslam hukukunda yüksek lisans yapmakta olan merhum hocamız ve değerli ilim adamı Doç. Dr. Ruhi Özcan onun öğrencileri arasında bulunmaktaydı. Kendisinin merhum Zeydan’dan istifade etmemiz gerektiği konusundaki tavsiyelerinin şahsımızdaki etkisi büyüktür.

el-Kadiriyye İslam Enstitüsünden mezuniyetin akabinde Bağdat Üniversitesi/ Edebiyat Fakültesi- Din Bilimleri Bölümünde (daha önce müstakil İlahiyat Fakültesi iken Saddam Hüseyin’in talimatı ile Edebiyat Fakültesinin bir bölümü haline getirilmiştir) 1973 yılında Lisans Eğitimime başladıktan sonra Abdülkerim Zeydan’ın öğrencisi oldum ve onu daha yakından tanıma imkanını buldum. Dört yıllık Üniversite öğrenimi sırasında İslam Hukuku ve İslam Hukuk Usulü derslerini kendisinden okuma şansını yakaladım.

Bağdat Üniversitesi’ndeki eğitimim sırasında Zeydan’ın ilmi birikimini ve kişiliğini yakından tanıdım. Keskin zekası, geleneğe hakim, güncel sorunlarla nasslar arasında kurduğu mükemmel bağlantı, tutarlı yöntemi, mezhepler arasındaki görüş farklılıkları ve delillerine olan vukufiyeti, taassup ve önyargıdan uzak duruşu dikkatimizi çeken özellikleri arasında idi.

Kendisinden doktora yapmış bulunan öğrencisi Sami el-Cenâbî, onun keskin zekası hakkında şunu söyler:

“Doktora tezimin mukaddimesini yazarken bazı ibareleri dikte etmişti. Daha sonra bunları yeniden gözden geçirip kendi görüşüm doğrultusunda değiştirmiştim. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra o bölümü kendisine okuduğumda, “benim sana yazdırdığım ibareler bunlar değil” dediğinde, “onu kendime göre değiştirdim” diye cevap verdim. Bunun üzerine bana tekrar şöyle şöyle yazacaksın dediğinde gördüm ki yüzde yüz yıllar önceki aynı ibareleri tekrar etmişti.”

Prof. Dr. Abdülkerim Zeydân sadece akademik çalışmalarla yetinmemiş, imkânlar ölçüsünde yaşadığı toplumun ve İslam ümmetinin sorunlarıyla da ilgilenmiştir. Mesela o yıllarda İhvan-ı Müslimîn’in Irak sorumlusu idi ve bu teşkilatın kurduğu “İslami Araştırmalar Fakültesi”nin Dekanlığını yapmaktaydı. Aynı zamanda İhvan’a ait olan birçok okul ve kurslarda dersler okutmakta, dini ve sosyal faaliyetlerde bulunmakta, basın- yayın hizmetlerini bizzatıhi sürdürmekteydi.

Öte yandan fırsat bulduğunda görevli olduğu fakülte yanında başta olmak üzere bizim öğrenim gördüğümüz Bağdat Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi- Din Bilimleri Bölümünde, Evkaf Bakanlığına bağlı İmamı Azam Fakültesinde ve diğer orta dereceli okullarda dersler verir, akşamdan sonra da özel talebelerine dersler okuturdu.

Prof. Dr. Abdülkerim Zeydan’ın bizdeki görüntüsüyle ilgili birkaç noktanın altını çizmemiz gerekirse şunları söyleyebiliriz: Son derece mütevazı bir kişiliğe sahipti. Kendini ilme adamıştı, öğrencilere sevgisi ve ilgisi büyüktü. Sakin bir insandı. Bulunduğu yerde ilmi meseleleri konuşmaya özen gösteren bir yapısı vardı. Ders vermeye başladığı andan bitişine kadar öğrencinin ilgisini tutabilen bir maharete ve pedagojik formasyona sahipti. Birçok hocanın aksine onun derslerinde ve konferanslarında avam dili yerine fasih bir Arapça ile hitap etmesi en fazla takdir toplayan yönlerinden birisiydi. Okuduğumuz yıllarda Saddam Hüseyin yönetiminin baskı ve yakın takibi altında olduğunu bildiğimizden çok istememize rağmen Türkiye’den gelen ve kendisini ziyaret etmek isteyen misafirlerimizi evine götürmekten kaçınmak zorunda kalırdık.

Prof. Dr. Abdülkerim Zeydan’ın şöhreti İslam aleminde yayılmıştı. 1980’li yıllarda Mekke-i Mükerrreme’de doktora öğrenimi yaptığım sıralarda umre ziyareti ve bölgedeki ilmi müesseseleri tanımak amacı ile karayoluyla Mekke’ye gelen merhum Ruhi Özcan ve Erzurum İslami İlimler Fakültesinden bir grup akademisyen, yolculuk programına merhum Zeydan’ı ziyareti de almışlardı. Planları geçmişte bölgenin iki ilim merkezi olan Şam’ı giderken, Bağdat’ı da dönerken ziyaret etmekti. Bağdat’ta başta Abdülkerim Zeydân ile tanışmak ve diğer ilim erbabını, ilmi kurum ve kuruluşları görmek hedeflerinde idi.

Saddam Hüseyin’in Irak’ta estirdiği despotik tavır Abdülkerim Zeydan’ı da etkilemiştir. 1985’li yıllarda merhum Ruhi Özcan öğretim üyesi olarak Suudi

Arabistan'da bulunduğu yıllarda bir sohbet sırasında Bağdat dönüşünde Zeydan ile görüşüp görüşmediklerini sorduğumuzda üzülerek şu anekdotu anlatmıştı: “Bağdat’a varınca hocaya telefon açtım. Bir grup arkadaşla birlikte kendisini evinde ziyaret etmek istediğimizi bildirdim. Hoca, üzgün bir şekilde eve gelmelerinin kendisi için sıkıntı doğurabileceğini bu sebeple dışarıda mesela İmam Azam Camii’nde akşam namazının peşinden görüşmelerinin uygun olabileceğini ifade etti.” Belirledikleri zaman ve mekânda buluştuklarında Ruhi Özcan merhum Zeydân’ın tavırlarından büyük endişe içinde olduğunu gözlerden kaçmadığını şöyle anlatmıştı: “Caminin bir köşesinde Hoca ile görüşürken sürekli tedirginlik içinde idi. Biz bunu hissettik. Devamlı sağa sola bakıyordu. Biz hocaya daha fazla ızdırap vermemek için görüşmeyi kısa keserek vedalaştık.”

Çok muhtemeldir -ki bunu ifade eden öğrencileri vardır- Zeydân, bu zulüm, baskı ve yıldırma politikalarına teslim olmamak, hedeflerini gerçekleştirmek, doğru bildiği yolda yürüyüşünü sürdürmek amacıyla ülkesini terk edip Yemen’e hicret etmiş ve ilerlemiş yaşına rağmen orada ömrünün son demine kadar, Şeyh Abdülmecid Zindânî’nin Rektörlüğünü yapmakta olduğu “el-İmân İslam Üniversitesi”nde öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürmüştür.

Zeydan, Irak’taki İslami tebliğ faaliyetlerini titizlikle takip eden bir kişilikti. Sürekli, ülkedeki gelişmeleri izleyerek, tebliğcileri yönlendirir, onlara nasihatler ederdi. Hiçbir zaman makam, mevki, şöhret peşinde olmadı, devlet başkanlarına ve Krallara yaklaşma arzusu gütmeydi. Günlük hayatını, Kuranı Kerim okuyarak, ders okutarak, öğrencilerinin yazdıkları eserleri inceleyerek, ilim adamlarını ve öğrencilerini evinde kabul ederek geçirdi.

Allah rahmet eylesin.